CZU: 342.722:342.727:341.231.14-053.2 https://doi.org/10.59295/pas2025.22

DIMENSIUNEA DREPTURILOR LA OPINIE ȘI LA LIBERA EXPRIMARE A COPILULUI

Mariana BORDIAN[34]

Abstract. ***This study focuses on legal and social aspects related to the implementation and exercise of the rights to opinion and freedom of expression, including the consequences of exceeding the restrictions applied to the aforementioned rights through the institution of civil liability. It is well known that freedom of expression is one of the fundamental components of a democracy. It provides each person with the freedom to have various opinions and to express them, to acquire information and to communicate them. Freedom of expression involves the communication of information and ideas without interference from public authorities, except in cases where the limits of this right are exceeded, violating the rights of other persons. The exercise of these rights implies the existence of discernment, awareness, and a degree of perception of the consequences of their externalization, verbal or non-verbal. Adults with full capacity to exercise are obliged and presumed to have legal and moral knowledge regarding the scope of the rights to opinion and free expression, as well as the consequences of exceeding or violating the restrictions on these freedoms, a situation in which legal liability arises. However, children must be instructed about the scope of the rights to opinion and free expression, including the grounds for liability in the event of damage arising as a consequence of the exercise of these rights.***

Keywords*: rights, opinion freedom of expression, child*

Necesitatea de a dispune de opinii și de a avea posibilitatea să-și exprime liber ideile, gândurile, părerile este proprie ființei umane în general. Formularea ideilor, judecăților, exprimarea sentimentelor, manifestarea atitudinii față de situații sau în raport cu persoanele sunt expresii ale necesității ființei umane de a interacționa în cadrul societății, de a fi auzit și de a fi ascultat. Ideea, judecata sau părerea se materializează de către persoană prin exteriorizarea opiniei, care poate fi percepută ca un mesaj pozitiv sau negativ, în funcție de aprecierea emitentului și a receptorului acestuia.

Respectiv, orice persoană este în drept să-și exprime atitudinea, sentimentele, tendințele pe care le are, libertatea de exprimare fiind o componentă fundamentală de conviețuire în societate care oferă fiecărei persoane libertatea de a avea diverse opinii și posibilitatea de a le exprima, de a obține informații și de a le comunica fără îngrădiri din partea altor persoane și ingerințe din partea instituțiilor publice.

Sub aspect social manifestarea ideilor, sentimentelor, atitudinii poate fi realizată verbal, prin gesturi și prin comportament, demonstrând tendința de apreciere a situației, a circumstanțelor etc., iar sub aspect juridic se identifică ca dreptul la opinie și dreptul la libertatea de exprimare a persoanei.

Acestea sunt drepturi fundamentale care permit circulația diferitor opinii și pluralitatea acestora, manifestarea atitudinii precum și valorificarea dezbaterilor și a discuțiilor

[34] Dr., associate professor, Moldova State University, Republic of Moldova, mariana.bordian@usm.md

libere între persoane în cadrul societății. Realizarea acestei necesități e posibilă, dacă în societatea democratică este garantat dreptul la opinie și dreptul la libera exprimare. Conform Constituției R.M. fiecare persoană are dreptul la opinie.

De menționat și faptul, că la 23 aprilie 2010 a intrat în vigoare Legea cu privire la libertatea de exprimare (Legea nr. 64 din 23.04.2010). Scopul principal al acestui act normativ este de a asigura un echilibru just între următoarele drepturi concurente: libera exprimare, pe de o parte, și apărarea onoarei, demnității, reputației profesionale sau vieții private și de familie ale persoanei, pe de altă parte.

Statul este principalul garant al drepturilor omului. Acesta are obligații duble, atât pozitive, cât și negative, adică are obligația pozitivă de a asigura și a garanta protecția libertății de exprimare împotriva ingerinței autorităților publice sau a oricărei imixtiuni și, obligația negativă de a se abține de la amestecul arbitrar în libertatea de exprimare, creând un mediu care să permită schimbul liber de idei, păreri, opinii, gândire.

Prevederile legale garantează dreptul cetățenilor la opinie și dreptul la libera exprimare. Întrebarea care s-ar pune este dacă aceste drepturi fundamentale sunt aplicabile și copiilor sau nu?

Actul normativ de o importanță majoră este Convenția cu privire la Drepturile Copilului adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989, asumată și de Republica Moldova prin ratificarea Convenției la 12 decembrie 1990, fiind în vigoare din 25 februarie 1993 (în continuare Convenție) (Convenția Internațională). Deși mai există convenții, tratate, acorduri internaționale privind drepturile copilului, Convenția menționată rămâne unică prin faptul că fiind cuprinzătoare, necondiționat, asigură și garantează copilului dreptul la opinie și la libertatea de exprimare, oriunde s-ar afla, în orice situație, obligând statul, indiferent de posibilitățile financiare, să ia măsuri pentru protecția drepturilor copilului.

În acest sens, este importantă aplicarea corectă, inclusiv a jurisprudenței, a Legii nr. 370 din 30.11.2023 privind drepturile copilului.

În art. 1 din Legea nr.370/2023 este indicat faptul, că *prezenta lege stabilește drepturile fundamentale ale copilului, principiile și măsurile de asigurare a drepturilor copilului, atribuțiile autorităților publice centrale și locale și interacțiunea acestora în procesul de asigurare a respectării drepturilor copilului.*

În context menționăm că Legea nr.370/2023 cuprinde două articole noi care nu erau clar identificate în legislația anterioară și anume art.15 care prevede *Dreptul copilului la opinie* și art. 16 care prevede *Dreptul copilului la libera exprimare*. Aplicarea practică a acestor norme este la o etapă incipientă, lipsind anumite interpretări teoretice sau jurisprundențiale referitoare la aplicarea acestora în situații concrete. Normele legale stabilesc nu doar dreptul la exprimare, dar conține și prevederi referitoare la restricții și responsabilități în caz de încălcare a acestora.

Prezentul studiu constituie o încercare de analiză a realizarii dreptului la opinie și a dreptului la libera exprimare de către minori, adică de către copii.

Așadar, art. 3 din Legea 370/2023 definește noțiunea de *copil* ca fiind *persoană care nu a împlinit vârsta de 18 ani*.

În context menționăm că expresiile „sub vârsta de 18 ani” și „nu a împlinit vârsta de 18 ani”, în sens juridic, înseamnă că începând cu ziua (numită ziua de naștere) în care

împlinește 18 ani, copilul nu mai este minor, dar este major, obținând capacitate deplină de exercițiu.

Codul civil al R.M. definește noțiunea de minor prin atribuirea persoanei fizice a capacității depline de exercițiu. Astfel, potrivit art. 26 din Codul civil *capacitatea deplină de exercițiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani, iar minorul dobândește prin căsătorie capacitate deplină de exercițiu.*

Indiferent de condițiile și prerogativele pe care le comportă noțiunea de minor în legislație, menționăm că prevederile legale referitoare la copii, asigură și garantează respectarea drepturilor copilului în concordanță cu noțiunile specificate în Convenție și în Legea 370/2023. Așadar, sub incidența prevederilor legale referitoare la copii se înțelege persoana fizică care nu a împlinit vârsta de 18 ani, adică până la data împlinirii vârstei.

Potrivit art. 26 alin. (1) din Codul civil al R.M. *capacitatea deplină de exerciţiu începe la data când persoana fizică devine majoră, adică la împlinirea vârstei de 18 ani.*

Conform art. 385 alin. (2) din Codul civil al R.M. *dacă începutul curgerii termenului se determină prin începutul unei zile, această zi se include în termen. Regula se extinde şi asupra zilei de naştere la calcularea vârstei.*

Respectiv, persoana fizică are statut juridic de copil în sensul prevederilor legale civile referitoare la protecția copilului, iar începând cu data zilei de naștere în care împlinește vârsta de 18 ani, devine major, adică din această zi obține statut juridic de persoană fizică cu capacitate deplină de exercițiu.

Aceasta este în concordanță și cu art. 1 din Convenția indicată *supra*, potrivit căreia *copil* este orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, cu excepția cazurilor când, în baza legilor aplicabile copilului, majoratul este stabilit sub această vârstă.

După clarificarea aspectului de vârstă a subiectului la care ne referim în prezentul studiu, menționăm că actul normativ de bază care reglementează dreptul la opinie și la libertatea de exprimare a copilului este Constituția R.M. și Legea nr.379/2023.

Art. 32 din Constituția R.M. prevede că *oricărui cetăţean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum şi libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.*

Ce este dreptul la opinie și dreptul la libera exprimare a copilului?

Dreptul la opinie este dreptul fundamental al oricărei persoane de a avea propriile convingeri, idei și perspective, fără a fi persecutată, cenzurată sau intimidată pentru acestea, incluzând și dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale. Aceasta fiind o componentă esențială a libertății de exprimare.

Din cele expuse rezultă, că minorii, la fel ca și majorii (adulții), au dreptul la opinie. Disponibilitatea copiilor de avea păreri, opinii și posibilitatea de exprimare în general, iar existența opiniei în special, constituie etalonul și instrumentul de măsurare al potențialului uman al societății viitoare. Pulsul acestor capacități converg în realizarea nevoii de comunicare atribuită calității inerente ființei umane. Doar prin acordarea posibilității de exprimare a părerilor și de manifestare a atitudinii de către copii vom putea evalua, aprecia, dezvolta, cultiva și educa spiritul de respect, atitudine umană față de persoanele cu care interacționează, indiferent de modul și timpul de contact.

Dreptul la opinie este strâns legat de libertatea de exprimare, care permite căutarea, primirea și transmiterea informațiilor și a ideilor prin diverse mijloace de comunicare.

Cadrul legal definește faptul, că orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi şi de a comunica fapte şi idei. Libertatea de exprimare protejează atât conţinutul, cât şi forma informaţiei exprimate, inclusiv a informaţiei care ofensează, şochează sau deranjează.

Posibilitatea copilului de a-și exterioriza liber opinia și de a-și manifesta nestingherit atitudinea este materializată în reglementările legale.

Drepturile la opinie și la libertatea de exprimare a copilului prezumă că și minorul are libertatea de a-și exprima opiniile și de a fi ascultat în toate chestiunile care îl privesc, primordial interesului său superior. Aceste drepturi includ dreptul copilului de a fi ascultat fie direct, fie prin reprezentant legal sau responsabil legal. Dreptul la opinie este strâns legat de alte drepturi fundamentale, cum ar fi dreptul la nediscriminare, dreptul la viață și dezvoltare în coroborare cu principiul acordării priorității interesului superior al copilului.

Reglementarea drepturilor copilului este dictată de oportunitatea dezvoltării copilului într-un mediu sănătos, aceasta fiind condiție esențială *sine-qua-non* pentru viitorul benefic al societății, deoarece copiii sunt mai vulnerabili, comparativ cu adulții, fiind ușor de manipulat în condiții dificile ale vieții sau în situații de luare a deciziilor favorabile intereselor lor.

Potrivit art. 5 din Legea nr.370 din 30.11.2023, anume statul este cel obligat să creeze mecanismul și să instituie instrumente reale de garantare fiecărui copil a respectării și protecției drepturilor sale. Statul este obligat să asigure protecția copilului și să garanteze respectarea tuturor drepturilor acestuia prin intermediul instituțiilor sale și al autorităților publice cu atribuții în acest domeniu. Respectiv, statul nu doar că este obligat să asigure condiții și să garanteze posibilitatea realizării și respectării drepturilor copilului, dar este și responsabil de elaborarea și implementarea cadrului normativ național privind protecția drepturilor copilului.

Se interzice constrângerea în orice formă a copilului în vederea determinării acestuia în a adopta o opinie sau alta, chiar dacă aceasta este în interesele sale. Copilul nu trebuie contrar voinței sale să fie impus a gândi într-un mod sau altul. Sarcina de monitorizare și de supravghere a respectării dreptului la opinie și de acordare a posibilității de exprimare liberă a părerii și de manifestare a titudinii revine statului, astfel, prin programele sale de formare inițială și continuă, prin campaniile de educație și de conștientizare a publicului, statul sprijină dezvoltarea sistematică a capacităților pentru a promova participarea copiilor în toate domeniile care îi vizează.

Statului îi revine obligația și prerogativa de a susține și a promova inițiative în care copiii să își exprime opinia, să fie auziți, să participle la luarea deciziilor și să își exercite libertățile, drepturile civile și politice.

Dreptul copilului la libera exprimare este prevăzut în art. 16 din Legea 370/2023 și presupune libertatea copilului de a căuta, de a primi și de a difuza informații și idei de orice natură în formă verbală, scrisă sau prin orice alt mijloc, la alegerea copilului. Sarcina și obligația de a-l asigura pe copil cu informații, explicații și sfaturi în funcție de vârsta și gradul de înțelegere și de a-i permite să-și exprime punctul de vedere, ideile și opiniile, aparține reprezentantului legal sau responsabilului legal.

Care sunt restricțiile asupra drepturilor la opinie și la libertatea de exprimare?

Deși, ar părea că libertatea de exprimare a copilului este nelimitată, totuși există anumite condiționalități. Anvergura exercitării de către copil a drepturilor la opinie și la libertatea de exprimare este condiționată de anumite restricții.

Libertatea de exprimare nu este absolută, aceasta poate fi supusă unor restricții. Convenția Europeană a Drepturilor Omului prevede trei criterii care fiind îndeplinite, înseamnă că restrângerea este legală.

Cum se va proceda în cazul în care opinia copilului este în interesele sale, dar contravine intereselor unui alt copil? Cine este competent să aprecieze și care ar trebui să fie acțiunile, respectiv, consecințele?

În primul rând restricția trebuie să fie prevăzută de lege, adică să existe o normă în dreptul național care permite o astfel de restricție.

În al doilea rând, restricția trebuie să vizeze protejarea securității naționale, integrității teritoriale sau siguranței publice, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau moralității publice, protecția reputației sau a drepturilor altora, împiedicarea divulgării informațiilor confidențiale, garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești.

În al treilea rând, restricția trebuie să fie proporțională scopului urmărit, adică nu mai mult decât este necesar.

Criteriile menționate sunt reflectate și în prevederile Legii nr.370/2023 expuse în art. 16 alin. (3) din Legea 370/2023. Astfel, *exercitarea dreptului la libertatea de exprimare poate fi supusă restricțiilor în cazul în care este necesară respectarea drepturilor altora sau pentru protecția securității naționale, a ordinii publice, a sănătății și a moralei publice*.

Dreptul la opinie nu are excepții și nici restricții, adică nimănui nu i se interzice să aibă o opinie, indiferent de caracterul acesteia.

Am menționat *supra* despre obligația statului și a persoanelor responsabile de a informa, de a educa și de a-i crea copilului condiții de manifestare a acestor drepturi. Respectiv, statul și persoanele responsabile au obligația și poartă răspundere în cazul în care copilului i se încalcă dreptul la opinie, dar cine va purta răspundere și care vor fi consecințele în cazul în care se depășesc limitele și se încalcă restricțiile?

Restricții privind dreptul la libertatea de exprimare în general sunt expuse în art. 32 alin. (2) și alin. (3) din Constituția R.M. care prevede că *Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie. Sunt interzise şi pedepsite prin lege contestarea şi defăimarea statului şi a poporului, îndemnul la război de agresiune, la ură naţională, rasială sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial, la violenţă publică, precum şi alte manifestări ce atentează la regimul constituţional.*

În comentariu asupra Legii Supreme, Curtea de Jurisdicție Constituțională a reținut: Importanţa deosebită a libertăţii de exprimare este pusă în valoare și de Constituţia Republicii Moldova, prin prevederea sa expresă din art. 32. Totuși libertatea opiniei, adică libertatea omului de a-și formula o părere proprie despre fapte și lucruri, este o parte componentă a libertăţii conștiinţei, ambele constituind activitatea lăuntrică a individului. Libertatea exprimării însă reprezintă faza exterioară a comportamentului acestuia. O for-

mulare corectă a titlului art. 32 ar fi *Libertatea de exprimare sau Libertatea de exprimare a opiniei* (Comentariu).

De asemenea, Curtea a subliniat că libertatea de exprimare nu este un drept absolut, existând condiţii şi limite până la care poate fi exercitată, ceea ce permite menţinerea echilibrului între drepturile individului şi interesele generale ale societăţii democratice în ansamblul lor, atunci când acestea pot intra în conflict.

Important este de menţionat şi faptul, că garanţiile privind libertatea de exprimare nu se extind asupra discursurilor care incită la ură sau la violenţă

Dreptul copilului la libertatea de gândire, de conştiinţă şi de religie, de asemenea este supus anumitor restricţii. Astfel, conform prevederilor art. 17 alin. (5) din Legea nr.370/2023 *libertatea copilului de a-şi manifesta religia sau convingerile nu poate fi supusă decât restricţiilor care sunt necesare pentru protecţia securităţii publice, ordinii publice, sănătăţii şi moralei publice sau pentru protecţia libertăţilor şi drepturilor fundamentale ale altor persoane.*

Baremul restricţiilor este măsurat şi apreciat de persoane adulte, responsabilul legal sau, după caz instituţiile de drept, atunci când se prezumă că au fost puse în pericol aşa instituţii ca securitatea publică, ordinea publică, sănătatea şi morala publice sau au fost încălcate drepturile fundamentale ale altor persoane.

În consecinţă, copilul nu poate cunoaşte exhaustiv limitele restricţiilor, cazuri în care acţiunile trebuie analizate individual, inclusiv acţiunile reprezentantului legal, al responsabililor legali, deoarece aceştia au obligaţii extinse referitoare la educaţia, instruirea, supravegherea şi monitorizarea vieţii minorului.

Cum se exercită de către copil dreptul la opinie şi la libertatea de exprimare?

Drepturile la opinie şi la libertatea de exprimare a copilului înglobează şi dreptul acestora de a participa la procesele în cadrul cărora se solicită opiniile sau participarea unui sau mai multor copii. Participarea copiilor la procese, şedinţe trebuie să fie transparente şi informtive în sensul că ei trebuie să fie informaţi complet, accesibil, conform vârstei şi gradului de maturitate cu referire la dreptul de a-şi exprima liber viziunile sau de a refuza, de asemenea să cunoască scopul şi consecinţele posibile ale participării sau refuzului de a participa. Copilul trebuie să fie informat că drepturile la opinie şi la libertatea de exprimare sunt benevole, nimeni nu este în drept să-i impună pentru a se da cu părerea.

Oportun este faptul că copilul trebuie să fie informat adecvat cu referire la valorificarea drepturilor respective prin prisma principiului respectului faţă de semeni, de adulţi, de societate în ansamblu, de stat în general şi de instituţiile statului. Spiritul reciprocităţii trebuie să se reflecte şi asupra tratamentului cu respect a opiniei şi atitudinii copilului faţă de persoane, situaţii etc.

Un cercetător ştiinţific, opinează că, *minorul care are deja creată o viziune ar putea singur să decidă să participe la întruniri fără a fi asistat de adulţi.* Există *exemple în care s-a demonstrat cum copiii de la vârsta de 13 ani au creat mişcări de sute de mii de copii în susţinerea unei cauze, nefiind asistaţi de adulţi. Statul ar trebui să încurajeze participarea tinerilor la modul de expunere în public a opiniilor, orice înăbuşire a libertăţii de exprimare care a avut loc în cadrul limitelor legale este echivalentă cu inhibarea procesului de dezvoltare a copilului.* Conchide cercetătorul că *linşajul mediatic*

asupra minorilor care participă la întruniri este mult mai dăunător decât presupusul impact al formelor întrunirii (Postică A., Protecția).

Raționamentul expus considerăm că pune în pericol siguranța minorului iar afirmația plauzibilă că „*minorul care are deja creată o viziune ar putea singur să decidă să participe la întruniri fără a fi asistați de adulți"*, nu poate fi evaluată și apreciată *a priori*, deoarece nu există certitudinea că viziunea respectivă este conformă standardelor unei societăți democratice și că minorul nu ar putea fi influențat de persoane rău intenționate, de aceea activitățile minorilor care implică exprimarea atitudinii, în special a viziunilor politice, mereu trebuie monitorizate și supravegheate pentru a preveni eventuale situații de încălcare a drepturilor minorilor și prevenirea experiențelor negative, care în mod cert ar putea conduce la *inhibarea procesului de dezvoltare a copilului*.

Cu referire la „linșajul mediatic asupra minorilor" este *a priori* condamnabil fără rezerve comparative, iar instituțiile statului trebuie să atragă la răspundere persoanele care admit publicarea în mass-media a aprecierilor oximoronice, exorbitante cu referire la acțiunile minorilor, cu atât mai mult că „dreptul la uitare", deocamdată nu funcționează, respectiv, informația va fi posibil de accesat peste perioade suficient de lungi.

Care sunt limitele realizării dreptului la opinie și la libertatea de exprimare a copilului?

Deși, manifestarea atitudinii este o necesitate a ființei umane, trebuie să se țină cont și de riscuri, astfel că în anumite circumstanțe, exprimarea unei opinii poate presupune consecințe negative. Cu toate acestea, societatea în ansamblu *trebuie* să fie instruită și să întreprindă toate măsurile de precauție pentru a reduce la minim riscurile de a expune un copil la violență, exploatare sau oricare altă consecință negativă, din simplul motiv că acesta a decis să-și exercite dreptul la libertatea de exprimare. Este important ca persoanele responsabile să conștientizeze interesul copiilor de a se exprima și de a preveni posibile consecințe negative ale expunerii, atât asupra subiecților expunerii, cât și a celor vizați în expunere sau a celor care ascultă.

Care sunt consecințele depășirii restricțiilor?

După cum am menționat mai sus, legislația în vigoare prevede nu numai drepturi, dar și obligațiuni, inclusiv răspunderea juridică pentru încălcarea normelor legale.

Răspunderea juridică este un raport juridic instituit, de regulă, de către un organ competent de stat, în urma săvârșirii unei fapte ilicite, de către un făptuitor, cel din urmă fiind ținut să execute o sancțiune juridică corespunzătoare faptei săvârșite.

Formele răspunderii juridice sânt determnate de tipurile încălcărilor de drept (faptelor ilicite). Deși, în literatura de specialitate și în legislație există diverse aspect privind tipurile sau formele de răspundere, în studiul de față ne vom referi, fără a teoretiza acest aspect, la prevederile inserate în art.32 din Legea nr.370/2023 *potrivit cărora Încălcarea prevederilor prezentei legi atrage răspunderea disciplinară, civilă, contravențională sau penală, în conformitate cu legislația.*

Cu referire la răspunderea disciplinară aceasta poate fi aplicată responsabilului legal vinovat de încălcarea normelor Legii nr.370/2023.

În contextul temei abordate, vom face referință la răspunderea juridică contravențională, civilă sau penală referoare la exercitarea dreptului la opinie și a dreptului la libertatea de exprimare a copilului.

Aşadar, conform art.16 alin. (1) din Codul contravenţional al R.M. *este pasibilă de răspundere contravenţională persoana fizică responsabilă care, în momentul săvârşirii contravenţiei, are împlinită vârsta de 18 ani.* Iar conform alin. (2) al aceluiaşi articol *persoana fizică cu vârsta între 16 şi 18 ani este pasibilă de răspundere contravenţională pentru săvârşirea faptelor prevăzute la art. 69 alin. (1)...*

Conform art.69 alin. (1) din Codul contravenţional al R.M. *injuria, adică exprimarea verbală, scrisă sau nonverbală, inclusiv prin desen sau imagine, care ofensează intenţionat persoana şi care contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică, se sancţionează cu amendă de la 10 la 30 de unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 10 la 20 de ore.*

În consecinţă, conform art. 16 Cod contravenţional al R. M., copilul cu vârsta între 16 şi 18 ani va purta răspundere în cazul în care uzând de drepturile la opinie şi de libertatea de exprimare se vor constata în acţiunile sale elementele componenţei de contravenţie a injuriei.

Conform dispoziţiei art. 2009 din Codul civil, minorul este subiect al răspunderii civile începând cu împlinirea vârstei de 14 ani, iar *în cazul în care minorul între 14 şi 18 ani nu are bunuri sau venituri suficiente pentru repararea prejudiciului cauzat, acesta trebuie reparat, integral sau în partea nereparată, de către părinţi sau curator dacă nu demonstrează că şi-au îndeplinit în mod corespunzător obligaţia de supraveghere.*

Manifestarea de către copii a atitudinii pozitive sau negative faţă de persoane sau cu referire la anumite situaţii este rezultatul comun al instituţiilor statului şi al reprezentantului legal sau responsabilului legal, deoarece anume lor conform legislaţiei le este încredinţată crearea condiţiilor, supravegherea şi monitorizarea exercitării drepturilor la opinie şi la libertatea de exprimare.

Astfel, instrumentele şi metodele de educaţie a copilului, alese de părinţi, vor exclude comportamentul abuziv, insultele şi maltratările de orice fel, discriminarea, violenţa psihică şi fizică.

Un alt aspect care merită să fie indicat în acest context este răspunderea părinţilor pentru faptele copiilor minori. Conform art. 53 alin. (2) din Codul familiei, părinţii poartă răspundere, prevăzută de legislaţie, pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligaţiilor de îngrijire şi educaţie a copilului.

Drepturile şi obligaţiile părinţilor privind educaţia şi instruirea copiilor sunt prevăzute în art. 60 din Codul familiei care stipulează că *părinţii au dreptul şi sunt obligaţi să-şi educe copiii conform propriilor convingeri, indiferent de faptul dacă locuiesc împreună sau separat. Părinţii poartă răspundere pentru dezvoltarea fizică, intelectuală şi spirituală a copiilor şi au prioritate la educaţia lor faţă de oricare alte persoane. Părinţii sunt obligaţi să asigure frecventarea de către copil a şcolii până la sfârşitul anului de învăţământ în care acesta atinge vârsta de 16 ani. Instituţia de învăţământ şi forma de instruire sunt alese de către părinţi, cu luarea în considerare a opiniei copilului.*

Părinţii, după caz, responsabilul legal, sunt cei care îl familiarizează pe copil în funcţie de vârstă şi de gradul său de maturitate cu drepturile la opinie şi la libertatea de exprimare, având în sarcină şi obligaţia de a-l familiariza cu restricţiile impuse acestor libertăţi. Raţionamentul reiese din prevederile art. 61 din Codul familiei care menţionează că drepturile şi interesele legitime ale copiilor sunt apărate de către părinţii

lor, iar conform dispoziției art. 62 din Codul familiei drepturile părinților nu pot fi exercitate contrar intereselor copilului lor, de asemenea se interzice părinților prejudicierea sănătății fizice şi psihice a copilului.

E alarmant faptul că în conformitate cu prevederile legale răspunderea pentru consecințele exercitării drepturilor la opinie şi la libertatea de exprimare o poartă reprezentantul legal sau responsabilul legal, cu toate că manifestarea atitudinii de către copil, de multe ori este influențată de surse media, care sunt înafara controlului persoanelor responsabile, aceştia neavând posibilitatea nici chiar să cunoască izvoarele care influențează negativ copiii instigând la ură, comportament inadecvat între copii.

Exercitarea dreptului la libertatea de exprimare a copilului trebuie realizat concomitent cu exercitarea dreptului la protecție din partea părinților şi a instituțiilor statului, or, de multe ori, copiii sunt învățați că „au dreptul" dar nu că „au şi obligații".

În context menționăm că în prezent ne confruntăm cu exercitarea uneori abuzivă a drepturilor la opinie şi la libera exprimare, justificând că nu trebuie inhibate aceste posibilități ale copiilor, dar nu atragem suficientă atenție consecințelor depăşirii restricțiilor acestor drepturi.

Părinţii poartă răspundere, în modul stabilit, pentru exercitarea drepturilor părinteşti în detrimentul intereselor copilului.

Această obligaţie derivă din teza că familia reprezintă pentru el, la o scară primordială, o imagine a societății în care urmează să se integreze şi tot societatea va lăsa amprenta asupra personalității copilului orientând partea din viaţa sa, iar *per contrario*, în cazul neglijării obligaţiilor de instruire şi de educare a copilului la vârsta nominalizată şi de sancționare a responsabililor legali, urmările se converg în cele mai dese cazuri în acțiuni delincvente.

În cazul în care unui copil i-a fost cauzat prejudiciu în consecința exercitării dreptului la libertatea de exprimare, conform art. 57^1 din Codul familiei acesta are dreptul la repararea prejudiciului material şi moral cauzat, procedura reparării efectuindu-se în modul prevăzut de legislația civilă.

Astfel apare întrebarea, cine va repara prejudiciul material sau moral cauzat unui copil în rezultatul exercitării dreptului la libertatea de exprimare de către un alt copil?

Conform unei cauze, doi minori cu vârste de 17 ani şi de 15 ani, au fost reținuți de organele de poliție în timpul unui protest în fața postului public de televiziune „Moldova 1" care venise „pentru a protesta împotriva cenzurii din presă, pentru că prea multe minciuni se spun la televiziunea națională...vrem să ne exprimăm părerea.... e dreptul nostru". Cu referire la acest caz au existat mai multe opnii, cei mai mulți considerând că minorilor le-a fost încălcat dreptul la întrunire, cu toate că aceştia au spus că „au venit să-şi exprime opinia", dar nu că ar fi venit la o manifestație. Ulterior „în privința părinților a fost intentat proces contravențional, dar în cadrul şedinței de judecată, instanța a încetat procesul pe motiv că organul de poliție nu a adus probe convingătoare ce ar confirma că părinții minorilor nu şi-au îndeplinit obligațiile" (Libertatea).

Într-un alt caz, agentul constatator a întocmit procesul-verbal cu privire la contravenție, în privinţa lui Z. M, fiind reţinut în sarcina acesteia faptul că la data de 02 februarie 2024, ora 10:00, în mun. Chişinău, părintele Z. M. nu a avut suficientă grijă de fiica minoră Z. G. care a manifestat un *comportament neadecvat agresând verbal o fetiță*

minoră. În speța dată este identificată concret persoana vinovată, adică părintele sub supravegherea căruia se afla copilul minor la momentul producerii acțiunilor de intimidare a altei minore (Hotărârea Judecătoriei).

Codul civil al R.M. în art. 2008 stabilește răspunderea civilă a responsabilului legal pentru prejudiciul cauzat de un minor sub vârsta de 14 ani, obligându-l la repararea acestuia dacă nu dovedește lipsa vinovăției în supravegherea și educarea minorului. Faptul că părinții nu locuiau cu minorul la momentul producerii prejudiciului nu-i exonerează de răspundere, dacă această situație le este imputabilă. Răspunderea persoanei responsabile legal este o prezumție de vinovăție, ceea ce înseamnă că el trebuie să demonstreze că a depus toate eforturile necesare pentru a supraveghea și educa minorul în mod corespunzător, respectiv acestuia i se impută sarcina probațiunii.

În cazul în care minorul, la momentul comiterii prejudiciului se afla sub supravegherea unei instituții sau a unei persoane obligate prin contract, răspunderea va reveni acestei instituții sau persoane.

Părinții sau responsabilul legal nu va fi exonerat de răspundere, decât dacă demonstrează că și-au îndeplinit în mod corespunzător obligația de supraveghere, în caz contrar vor fi obligați să repare prejudiciul cauzat de minor în rezultatul exercitării dreptului la libertatea de exprimare.

Prejudiciul cauzat de un minor care nu a împlinit 14 ani se repară de părinți sau responsabilul legal, dacă nu demonstrează lipsa vinovăției lor în supravegherea sau educarea minorului.

Survenirea răspunderii civile a părinților sau a responsabilului legal a copilului, în rezultatul producerii prejudiciului de către acesta cauzat drept consecință a exercitării dreptului la libera exprimare va avea loc doar în cazul în care aceștia nu au demonstrat că și-au îndeplinit în mod corespunzător obligația de supraveghere și s-a constatat comiterea de către aceștia a unui fapt ilicit.

Respectiv, constatarea faptei ilicite are loc în baza atragerii la răspundere contravențională prin întocmirea procesului verbal de contravenție (în baza art. 63 din Codul contravențional, menținut prin hotărârea judecătorescă definitivă și irevocabilă), în baza constatării delictului civil prin hotărâre judecătorească.

Menționăm că responsabilul legal va purta răspundere penală sau contravențională pentru faptele comise personal cu referire la neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor părintești, dar nu vor purta răspundere pentru acțiunile comise de minorii pe care îi aveau în supraveghere, răspunderea nu poate fi substituită altei persoane.

Respectiv, reprezentantul legal sau responsabilul legal va purta răspundere civilă pentru faptele prejudiciabile comise de minori, adică pe lângă sancțiunea contravențională sau penală, iar responsabilul legal, fiind funcționar al instituției publice, poate fi atras și la răspundere disciplinară, aceștia vor fi obligați să repare prejudiciul moral sau/și material cauzat de minor în condițiile legislației civile.

În cazul în care în acțiunile responsabilului legal nu sunt elementele unei contravenții sau a unei infracțiuni și nici a încălcării care ar atrage răspunderea disciplinară, dar totuși s-a produs prejudiciu în rezultatul acțiunilor minorului, rezultă că s-a produs un delict civil, caz care va atrage răspunderea delictuală a responsabilului legal.

Deci, în cazul producerii prejudiciului ca urmare a depășirii de către minor a restricțiilor asupra dreptului la libertatea de exprimare, urmează a fi constatată existența delictului civil, deoarece în caz contrar nu survine răspunderea.

În practica judiciară se conturează o apreciere eronată a exercitării de către minori a dreptului la libertatea de exprimare, atribuindu-le reglementările cuprinse în Legea cu privire la libertatea de exprimare nr. 64 din 23.04.2010

Într-un caz, instanța de fond, atrăgând la răspundere şi încasând din contul reprezentantului legal (mama minorei), în beneficiul minorei T. A. prin intermediul lui T. C. (mama minorei T. A.), a aplicat eronat prevederile art.29 alin. (1) din Legea cu privire la libertatea de exprimare nr.64 din 23.04.2010, deoarece în acțiunile acesteia nu au fost constatate careva încălcări prevăzute de legea menționată, adică la materialele cauzei nu se conțin probe veridice, pertinente care să-i impute acesteia încălcarea prevederilor Legii cu privire la libertatea de exprimare nr.64 din 23.04.2010 sau neîndeplinirea obligațiunilor părintești (Hotărârea Judecătoriei).

Art. 20 din Legea nr.64/2010 prevede că: *(1) Reclamant în cauzele cu privire la defăimare poate fi: a) orice persoană fizică a cărei onoare, demnitate sau reputaţie profesională a fost lezată prin răspîndirea unei informaţii; (2) Pârât în cauzele cu privire la defăimare poate fi persoana care a răspândit informaţia, autorul informaţiei şi, după caz, persoana de la care a fost preluată informaţia.*

Respectiv, în speță, nici B. C. nu are calitatea de subiect al răspunderii în baza normelor legii expuse, deoarece nu a răspândit informații defăimătoare și nici T. C. nu poate avea calitatea de reclamant, deoarece nu i-au fost lezate onoarea, demnitatea etc.

Cu atât mai mult, nici minora T. A. nu poate avea calitatea de subiect, nici în sens procedural, nici în sensul prevederilor art.29 alin. (1) din Legea cu privire la libertatea de exprimare nr.64 din 23.04.2010.

În conformitate cu prevederile art. 58 din Codul de procedură civilă, *(1) Capacitatea de a-şi exercita în volum deplin, personal sau printr-un reprezentant drepturile şi obligaţiile procedurale în judecată (capacitatea de exerciţiu al drepturilor procedurale civile) o au persoanele fizice de la vârsta de 18 ani, precum şi persoanele juridice, iar în cazurile prevăzute de lege, entităţile care nu au personalitate juridică, dar dispun de organe de conducere proprii.*

La caz nu s-au stabilit condițiile survenirii răspunderii delictuale (existența unei fapte ilicite, a unui prejudiciu, a legăturii de cauzalitate între fapta ilicită și prejudiciu, a vinovăției etc.) pentru care ar apărea răspunderea lui B. C., reprezentant legal al minorei în condițiile art. 2008 din Codul civil, deoarece nu sunt întrunite temeiurile răspunderii delictuale.

Menționăm că nu există răspundere penală pentru părinții sau responsabilul legal pentru faptele comise de copiii pe care îi aveau în îngrijire și/sau sub supraveghere.

Prin urmare în cazul încălcării de către copil a restricțiilor în exercitarea dreptului la libertatea de exprimare repararea prejudiciului se va efectua personal de către minorul care a împlinit vârsta de 14 ani, iar în cazul minorului cu vârsta sub 14 ani prejudiciul va fi reparat de părinți sau responsabilul legal, dacă nu demonstrează că și-au îndeplinit în mod corespunzător obligația de supraveghere.

Deși potrivit art. 2009 din Codul civil, *minorul care a împlinit vârsta de 14 ani răspunde personal pentru prejudiciul cauzat* în rezultatul exercitării dreptului la libertatea

de exprimare, în conformitate cu prevederile art.16 alin. (2) din Codul contravențional *persoana fizică cu vârsta între 16 şi 18 ani este pasibilă de răspundere contravenţională pentru săvârşirea faptelor prevăzute la art. 69 alin. (1).*

Deci, după cum am invocat mai sus, minorul care a împlinit vârsta de 16 ani va fi atras la răspundere contravențională pentru *exprimare verbală, scrisă sau nonverbală, inclusiv prin desen sau imagine, ofensează intenționat persoana și care contravine normelor de conduită general acceptate într-o societate democratică,* dar pentru depășirea restricțiilor impuse dreptului la libertatea de exprimare care a cauzat prejudiciu, minorul va purta răspundere personală dacă a împlinit vârsta de 14 ani. Astfel, conchidem că legislația civilă este mai dură, decât cea contravențională, în materia atragerii la răspundere pentru cauzarea prejudiciului drept consecință a depășirii restricțiilor referitoare la dreptul la libera exprimare a copilului.

În vreme ce răspunderea penală are ca obiect tragerea la răspundere a făptuitorului prin aplicarea unei pedepse, ***răspunderea civilă delictuală*** are ca *obiect acoperirea prejudiciului cauzat* unei persoane printr-o faptă ilicită. Pe bună dreptate s-a susţinut că prejudiciul este măsura reparaţiei, indiferent de gradul culpei. S-a considerat că se pot acorda despăgubiri materiale pentru daune morale, nu cu titlu de reparaţie sau ca un "*pretium doloris*", ci mai mult ca o satisfacţie dată victimei şi ca o pedeapsă pentru cel vinovat, de natură a contribui la prevenirea în viitor a faptelor ilicite de aceeaşi natură.

Pentru a se putea stabili răspunderea civilă delictuală a unei persoane, prejudiciul cauzat de aceasta trebuie să întrunească următoarele condiţii:

1. Prejudiciul trebuie să fie cert, ceea ce înseamnă că prezenţa sa este sigură, atât în privinţa existenţei sale, dar mai ales în ceea ce priveşte posibilitatea de evaluare a consecinţelor patrimoniale încercate de cel ce le-a suferit.
2. Certitudinea prejudiciului implică actualitatea sa, căci nu se poate pretinde repararea lui decât numai dacă el s-a produs. În mod excepţional, poate fi pretinsă şi repararea prejudiciului viitor, în masura în care deşi el nu s-a produs, este sigur că se va produce şi poate fi evaluat cu certitudine. Spre deosebire de prejudiciul viitor, prejudiciul eventual este cel a cărui producere este incertă, aşa încât nu se justifică acordarea de despăgubiri.
3. Prejudiciul trebuie să fie direct, caracter ce rezultă din Codul civil care deşi se referă la răspunderea contractuală, constituie o normă generală a răspunderii civile, aplicabilă aşadar şi în cazul răspunderii delictuale.
4. Prejudiciul trebuie să fie personal, caracter ce decurge din imprejurarea că doar consecinţele patrimoniale ale faptei ilicite sunt susceptibile de reparaţie. Ori, asemenea consecinţe nu pot fi suportate decât de către persoane fizice sau juridice, singurele susceptibile să încerce diminuări ale patrimoniului lor. Atingerea adusă patrimoniului unei persoane poate fi atât de natură materială, cât şi de natură morală, în măsura în care aceasta din urmă poate fi evaluată prin consecinţele sale prin criterii patrimoniale.

Legătura de cauzalitate dintre fapta ilicită şi prejudiciu este o altă condiţie a survenirii răspunderii civile delictuale. Existenţa răspunderii civile delictuale presupune ca o a treia condiţie, necesitatea ca între fapta ilicită şi prejudiciu să existe un *raport de cauzalitate,* în sensul că printr-o anumită faptă a fost cauzat un anumit prejudiciu. Nu poate

fi trasă la răspundere decât acea persoană care printr-o faptă ilicită determinată, a produs acel prejudiciu a cărui reparare se cere. *Per a contrario* nu poate fi trasă la răspundere civilă o persoană care nu a produs prin fapta sa acel prejudiciu. *Legătura de cauzalitate* dintre faptă şi prejudiciu trebuie sa fie *directă, sigură şi necesară*, ca un raport dintre *cauză şi efect*. Existenţa condiţiilor concrete în care se realizează legătura de cauzalitate nu poate fi apreciată decât, de la caz la caz, de către instanţa judecătorească. Specifice raportului de cauzalitate în cazul răspunderii civile delictuale îi sunt următoarele premise, unanim recunoscute ca atare şi în doctrină şi în jurisprudenţă:

1) legătura de cauzalitate trebuie să existe între acţiunea sau inacţiunea cu caracter ilicit şi prejudiciu "*stricto sensu*" şi nu ca o eventualitate cauzală acceptată în mod generic;

2) în analiza raportului de cauzalitate se face abstracţie de atitudinea subiectivă, psihică a făptuitorului faţă de fapta comisă şi consecinţele ei. Sub acest aspect specific, interesează doar obiectivarea faptei şi urmările sale, fiind deocamdată irelevantă chestiunea imputabilităţii sau a responsabilităţii. În acest sens, ne referim la caracterul obiectiv al raportului de cauzalitate în materia răspunderii civile delictuale;

3) fapta ilicită având un caracter uman nu trebuie disociată de alte fapte umane sau de factori exteriori, ce pot contribui la producerea prejudiciului. Nu interesează toate conexiunile posibile, ci doar acelea care într-un fel sau altul contribuie la realizarea raportului de cauzalitate dintre fapta ilicită şi prejudiciu;

4) raportul de cauzalitate poate fi şi indirect sau mediat, dacă fapta ilicită a produs o situaţie care a permis altor factori să determine direct un anume prejudiciu.

Obligația de reparare a prejudiciului este exclusă dacă acesta a fost cauzat pentru protecția necesară a valorilor fundamentale într-o societate democratică, în special dacă prejudiciul a fost cauzat prin dezvăluirea informației prin intermediul mass-mediei.

În context, consecințele realizării și exercitării dreptului la libertatea de exprimare a copilului prin manifestarea dezacordului referitor la anumite instituții pot fi și periculoase și benefice, în funcție de gradul de analiză și de interpretare a acțiunilor copilului, pe segmentul dintre: imboldul care a favorizat exteriorizarea exprimării care a produs prejudiciu și finalitatea care s-a produs în consecință.

Concluzii. Exercitarea drepturilor la opinie și la libertatea de exprimare a copiilor este un proces complex care cuprinde atât dreptul și posibilitatea de exteriorizare a atitudinii, cât și consecințele acestei exercitări, or, responsabilii legali trebuie să se asigure despre faptul că copilul a înțeles și îi este clar felul în care opiniile lui au fost sau ar putea fi interpretate și utilizate, de asemenea copilul trebuie să cunoască și să dispună de posibilitatea de a explica, de a contesta și de a influența, în consecință, analiza rezultatelor și a concluziilor realizate în baza opiniei sale și a libertății de exprimare a atitudinii.

Respectarea, exercitarea și acordarea posibiității copilului de a-și exprima opinia, atitudinea față de persoane și în raport cu anumite situații trebuie asigurate, garantate ca pe un drept fundamental și este inadmisibilă intimidarea sub nici o formă a părinților, responsabilului legal, a societății civile care susțin drepturile copiilor la opinie și la libertatea de exprimare a atitudinii.

Respectiv, în cazul producerii prejudiciului ca urmare a depășirii de către minor a restricțiilor asupra dreptului la libertatea de exprimare, trebuie mai întâi constatată

existența încălcării, care poate fi o faptă ilicită ca: un delict civil, o contravenție sau o infracțiune, deoarece în caz contrar nu survine răspunderea.

Libertatea de exprimare a copiilor trebuie educată, cultivată, explicată, exemplificată, supravegheată și monitorizată, pentru a exclude eventuale incidente de încălcare a restricțiilor impuse acestui drept.

Responsabilitatea pentru cauzarea prejudiciului în consecința exercitării dreptului la libertatea de exprimare a copilului o poartă reprezentantul legal sau responsabilul legal.

Comiterea depășirii restricțiilor trebuie constatată, în caz contrar nu survine răspunderea.

Deci, realizarea drepturilor fundamentale, inclusiv de către copii, urmează a fi ghidate în mod pozitiv de cei responsabili în domeniul educațional, de părinți, de societate în întregime. Minorii sunt cetățenii țării de mâine conștienți de spiritul respectării legii.

BIBLIOGRAFIE

Convenţia internaţională din 20.11.89 cu privire la drepturile copilului În: Tratate internaţionale 1/51, 1998 Aderat prin Hotărârea Parlamentului nr. 408/12.12.90 despre aderarea R.S.S. Moldova la Convenţia internaţională cu privire la drepturile copilului În: Veştile nr.12/303, 30.12.1990.

Constituţia Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicat în: Monitorul Oficial nr. 466 din 13.11.2024.

Codul civil al Republicii Moldova din 06 iunie 2002. Republicat în: Monitorul Oficial nr. 66-75 din 01.03.2019.

Codul contravenţional al Republicii Moldova nr. 218-XVI din 24 octombrie 2008. Repubicat în: Monitorul Oficial nr.78-84 din 17.03.2017.

Codul Familiei al Republicii Moldova, nr.1316-XIV din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial nr. 47-48 din 26.04.2001

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003, Republicat în: Monitorul Oficial nr.285-294/436 din 03.08.2018.

Legea nr.370 din 30.11.2023 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial nr. 488-491 din 21.12.2023

Legea nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare. În: Monitorul Oficial nr.117-118 din 09.07.2010.

Libertatea de exprimare sub papucul poliției.https://www.zdg.md/reporter-special/ reportaje/ libertatea-de-sub-papucul-politiei/

Postică Alexandru, Protecția minorilor în cadrul întrunirilor publice, limitele dreptului de a organiza și participa la întruniri a minorilor. https://ibn.idsi.md/en/vizualizare_articol/120420

Hotărârea Judecătoriei Chișinău, sediul Buiucani din 11.07.2025. Dosarul nr.4-312/2025 4-25013900-12-4-04022025.

Comentariu la Constituția Republicii Moldova. https://www.constcourt.md/public/files/file/ nformatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf